

СОКОЛЁНОК

1/2017

январь – февраль

Пазы

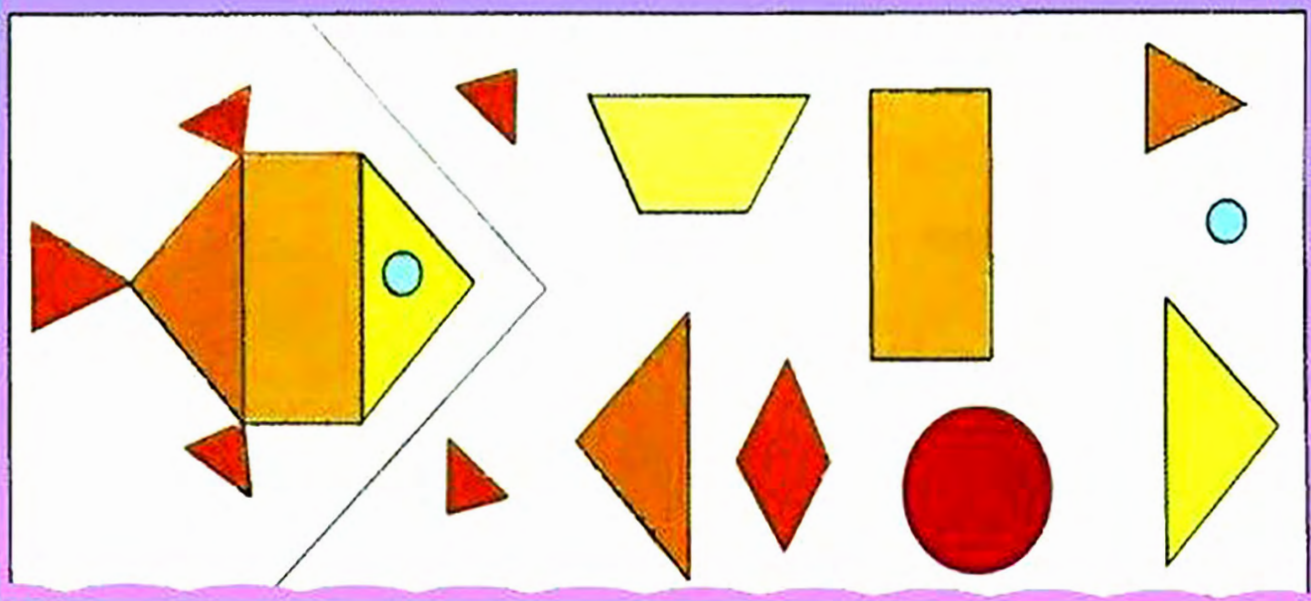
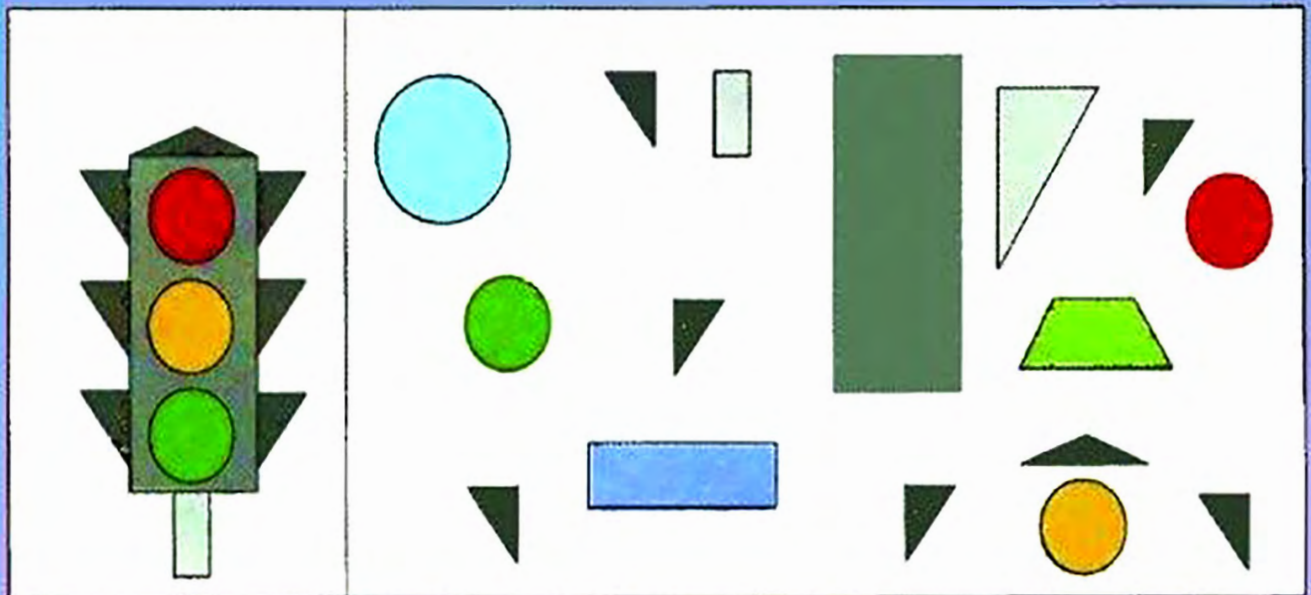
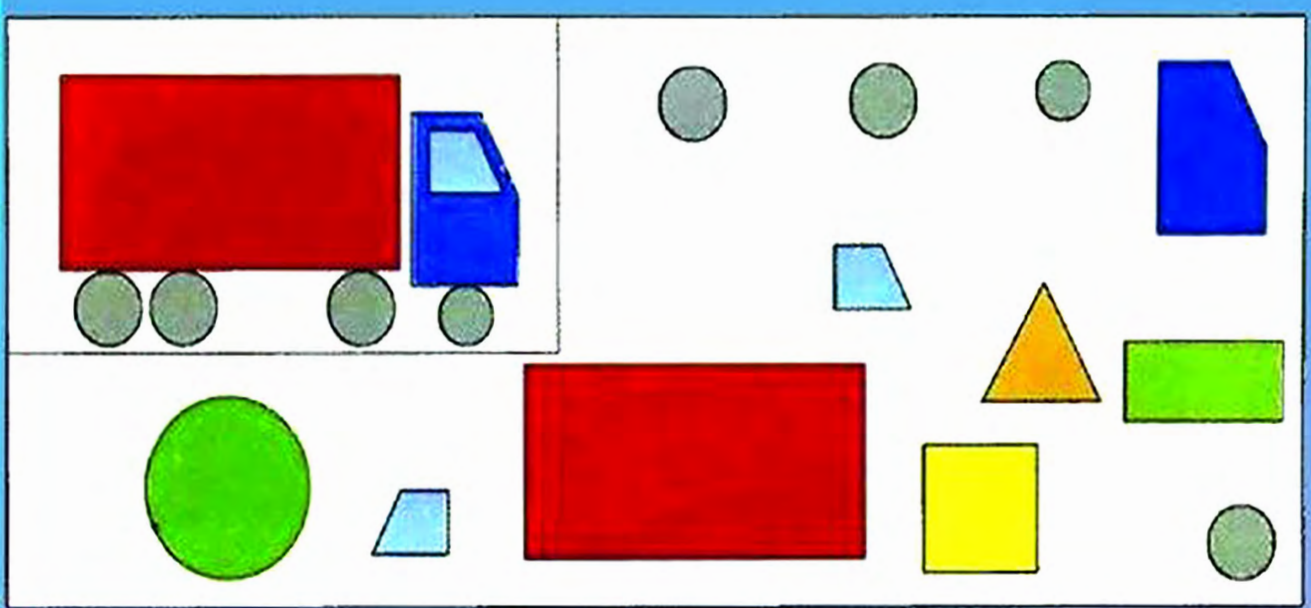

КЪЮБ ВАЗЛИК САБАН БИЦИДАРИЗ АДАБГЪУРАЙИ ДАГЪУСТАН РЕСПУБЛИКАЙИН ЖУРНАЛ

2017 - Дагъустандигъ Каспийин йис

Шиклик кайи шей'ар геометрияйин фицдар кГалбарикан дапНаш улупай.

Тачъыр Ражабов

Шиз риш, уву!

Лай-лай йиз риш, лай-лай, ахуб ужу ву,
Диди увуз саг'вал ва къувват тувру.
Лай-лай йиз риш, ах, гъаахиш мумкин ву,
НивкѠкан ппази дуфну увуз дуст шулу.

Яв инчѠ ригъдин нурси къабул апѠури,
Абайи чан мяъли увуз бикѠура.
Завуъ ригъди нур ашра чан рабгъури,
Узуз думу, хъугъ, явубси рябкъюра.

Ппази нагагъ нивкѠкан дарфиш улдубгну,
Увуз, йиз риш, журнал «Ппази» бис дустди.
Диди увуз дюз рякъ-хул чан улупну,
Шаклу махъан, уву бахтлу апѠуру.

ТѠагъру дарши «Ппази» журнал урхури
Гъашиш, диди уъмриъ лигим апѠурву.
Фициб дюшюш кѠул'ина яв гъафишра,
Гъич саб гъамна-гъижран увуз даршлуси.

АВА ГЪЯИРАН АПІРУСИ

– Иная, йиз риш, лиг, уву хъутрукъди,
Адарза гъич саб уж'вал гъисс апІури.
Махъварикси уву гъабан даршиди,
Аба шулдар бахтлу уву хъутрукъди.

Увуз бабан ччвур туврайи, дадайи,
Саб гъярф кІваълан гъархну, гъалатІ апІури.
Мяна гафнан му саб гъярфну дубгури
Адар, бабу гъич саб гиран дарапІри.

– Йиз фукІан дар, аба, гъабан даршиди,
Гъич саб фикир мапІан, учу, хъимиди.
Хъугъ, яв уьмур шулча, учу, уьбхюри
Гъич саб чІамчІкъан гъубчІвуз увухъ гъидрибтри.

Йигъан хъубан, аба, дагъдиз гъягъюри,
Кюкйирин кунці апІурзавуз балгури.
Жараб даршиш, узхъан увуз, йиз багъри,
Дурарикъан уву гъяйран апІруси.

ИМ ИЗ ЗАВУЪРА ХЯДАР КАРХЪНУ

Худлар азуз гюрчег бахтлу,
Дурариз сарсан тай гъахъну.
Гъамус сарун худлар думу,
Хъади вуза шад ва бахтлу.

Завуъ хядар гизаф шулу,
Дурар сабдиз саб ухшар ву.
Йиз завуъра худлар бахтлу,
Сартан сар – вари гюрчег ву.

Мюгъкам далу хъазухъ сару
Клури, духъназу сабурлу.
Шад вуза ва гизаф бахтлу,
Йиз завуъра хядар кархъну.

Худлар, нагагъ, даршиш учву,
Завуъ хядарси ишигълу,
Лигай, аба, гиран дубхъну,
Учвкан рази шулдар, думу.

Цийи китабарин жергейиъ

ЧІАЛНАН
АЪЛИМ, ГАФНАН
УСТАД

БЕЙДУЛЛАГЪ
ХАНМЯГЪМАДОВ –
ЧІАЛНАН АЪЛИМ,
ГАФНАН УСТАД

Циѣб улихънаси Дагъгиздиъ ихъ машгъур ватанагъли, адлу мялим, чІалнан аълим, таржумачи, гафнан устад Бейдуллагъ Гъяжи-Къурбанович Хянмягъмадовдикан вуйи китаб чапдиан удубчІвну.

Табасаран халкъ, имбу сабшвнуб Дагъустандин халкъарихъди (авар, дарги, гъумугъ, лезги ва гъ.ж.) тевган, бицІиб ву. Чпин бабан чІалниин гъилиху табасаран аълимарин къадарра цІиб ву.

Гъар девриъ чан зегъметниинди ва аьшкъниинди хъуркъувалар гъазан-

миш гъапІу касдиз лазим вуйи къимат тувну ккунду, думу миллетдин вари агъалйириз аьян дапІну ккунду ва дугъан ляхнар, лихбан натижа, хъуркъувалар, гъюз имбу наслин кІваълан дурушрусичи ачмиш дапІну ккунду, халкъдин арайиъ дарагъну ккунду. Гъациб лайикълу къимат тувну ккунду, иллагъки, чан пишейиъ заан хъуркъувалар гъазанмиш гъапІу касдиз, чан халкъ бадали, чан халкъдин гележег бадали юкІв убгъру касдиз, илимдиъ учІврайи жигъил наслиз кюмек гъапІу касдиз. Гъацир кас вуди гъахъну профессор Бейдуллагъ Гъяжи-Къурбанович Ханмягъмадов.

Китабдин вазифа ихъ табасаран чІалниин хайирлуди гъилиху, думу дериндиан ахтармиш ва артмиш гъапІу, табасаран чІалнан литературайин къайдйир уърхбан рякъюъ гизаф жафа гъизигу, ихъ миллетдикан сарпир вуди чІалнан илимдин заан ччвур гъадабгъу мялим ва аълим, «Дагъустандин школьирин лайикълу мялим», «Дагъустандин илмарин лайикълу деятель», филологияйин илмарин доктор, профессор Бейдуллагъ Ханмагъмадовдин ва дугъан машгъур хизандин илимдин бажарагълувалин рякъ табасаран ва миди вуйи Дагъустандин халкъариз ачмиш апІуб ву.

Китабдин сабпи пайнаъ улихъдихъанмина табасаран ва миди вуйи къавкъаз чІаларин лихурайи профессор Велибек Загъировдин, профессор Михаил Алексеевдин, профессор Къурбан Акимовдин, профессор Къази Къурбановдин, доцент Аьшурия-

ли Аьдиловдин, шаир Шихмягъямат Гъямидовдин, профессор Ханали Шихалиевдин макъалйир тувна. Дурари Бейдуллагъ Ханмягъмадовдин илимдин рякъ ачмиш аплура, къавкъазоведениеийин ва члалнан методикаийин илмариъ, китабар дюзмиш апбан рякъюъ дугъу гъазанмиш гъаплу хъуркъувалариз къимат тувра. Макъалйириъ Бейдуллагъ Ханмагъмадовди табасаран халкъ улихъ гъапбан рякъюъ, табасаранлуйириз гъаплу кюмекарискан ва уж'валарискан дибикна.

Китабдин къюбпи пайнаъ Бейдуллагъ Ханмагъмадовдин сифте гъибиклу, амма ваританна маракълу, илим жигъатнаан хайирлу ва табасаран члалнан ваританна читин месэлийириккан дибикна и макъала («Ригъ удубчлвру терефнан лезги члаларин подгруппайиъ эргатив арайиз гъюбан тарихдикан») ва художествойин жигъатнаан тафавутлу шулайи къибла халкъарин классикарин (Уьмар Хайямдин, Алишер Навоийин) табасаран члалназ дугъу илтликна и эсерар тувна.

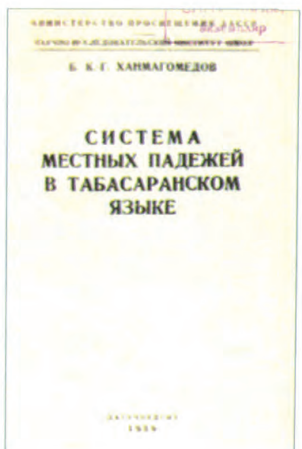
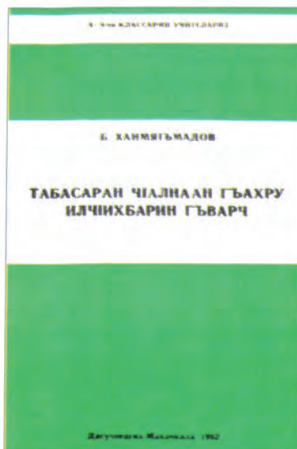
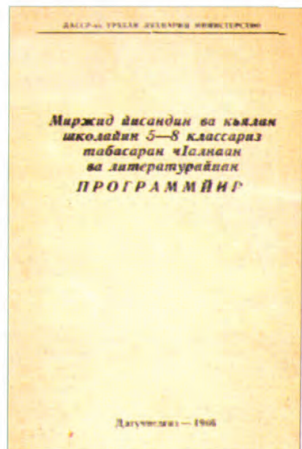
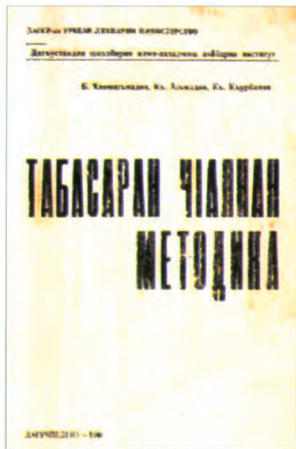
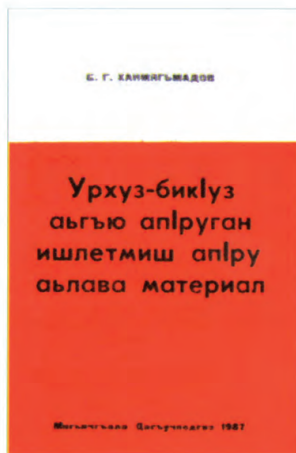
Китабдин къюбпи пайнаъ Бейдуллагъ Ханмагъмадовдин сифте гъибиклу, амма ваританна маракълу, илим жигъатнаан хайирлу ва табасаран члалнан ваританна читин месэлийириккан дибикна и макъала («Ригъ удубчлвру терефнан лезги члаларин подгруппайиъ эргатив арайиз гъюбан тарихдикан») ва художествойин жигъатнаан тафавутлу шулайи къибла халкъарин классикарин (Уьмар Хайямдин, Алишер Навоийин) табасаран члалназ дугъу илтликна и эсерар тувна.

Китабдин шубубпи пайнаъ Бейдуллагъ Ханмягъмадовдин адлу хизандикан (Гъяжи-Къуттайин бай Ханмягъмад Ханмягъмадовдикан, Селим Омарович Ханмягъмадовдикан, Мариэтта Омаровна Ханмягъмадовайикан, Эседулагъ Ханмягъмадовдикан, Зумруд Ханмягъмадовайикан, Айдын Ханмягъмадовдикан, Рияд Ханмягъмадовдикан, Джамбулат Ханмягъмадовдикан), яна дурарин хизандиан удучлвру машгъур гъуллугъчйириккан, аьлимарискан ва шаирарискан макъалйир чап дапна. Китабдиъ Ханмягъмадоварин хизандиан удучлвру шаирарин шиърарира саб хайлин йишв дибисна.

Китабдиъ Бейдуллагъ Ханмягъмадовди чап гъаплу табасаран члалнан учебникарин, методикаийин пособйирин, словарарин, илимдин ляхнарин сиягъра тувна. Аьлава вуди китабдиъ тувнайи «Хъибтлуб» клуру разделиъ Гъванджкарин гъулан девлетлу топонимика (хутларин, хярарин, сиварин, булагъарин, гъазмйирин, латарин, чюллерин ва жара йишварин ччвурар) ва Гъвандикк гъулаъ бабкан духъну, заан хъуркъувалар гъазанмиш гъаплу, чешнелу, нумуналу, улихъди читин вахтари ватан артмиш ва адлу дапну, гъюкуматдин заан дережайин наградйир гъа-

занмиш гъапІу Гъвадккарин гъулан дишагълийирикани макъала тувна. Китабдиъ Гъвандккарин гъулаъ айи Ханмягъмадоварин майил-мадатарин хуларин шиклар ва Бейдуллагъ Ханмягъмадовдин, дугъан хизандин (адашдин, дадаин, чвйирин, чйирин, худларин ва жара майил-мадатарин), ляхнин юлдшарин ва дустарин шиклар тувна.

*Вели Мирзабегович Загъиров,
филологияйин илмарин доктор,
профессор (ДГПУ)*

ТЕЛИЗЕНГ

Чилли рукъсиб къутдиан,
Зенгар йивуз хъюгъиган,
Шадди хъпехърур шул узкан,
Ерхъру гафарихъ уткан.

Фу ву сес ади рабхруб?
Симар-теларра адруб?
Клархъа дидиз зенгнан сес,
Хъпехъруган, капруб гъевес.

Йивури аш хъана зенг,
Хушди шулхъуз таниш гъенг:
Зенгнан мукъмар айи шейъ,
Гафарин гунтI – ахю чивеъ!

Сарра бизар дардахъа,
Шадди зенгар йивурхъа.
«Фу вуйкIан?» – гъерхиш, нагагъ,
Улупурхъа гъар хлин гагъ:

Гъарсаб апру гаф ебхруб!
Йивру зенгар'ан рабхруб!
Цицибелек гъа зенг-зенг,
Гафар хъабцинайи тюфенг.

«Аьллу!» – кIуру бабу ихъ,
«Аьллу! Гъай!» – дадайин дих.
«Аьллу!» – адаш-гъардшира,
«Аьллу!» – чуччу-дуструра.

Гъамци йивру зенгари,
Рази апруган вари,
Телин зенгнан – телизенг,
Шулхъуз уьмрин нугъат, гъенг.

Вари гъаври шлуганси,
Улхбар дапIну тинаси,
КIурхъа, ухъуз гъарсаб зенг,
Вуда йивруб ТЕЛИЗЕНГ.

Айирира Телезенг,
Йивуруда сабпу зенг:
«Аьллу-аьллу, йиз дуст-кас,
Ккебехънава, уву, гъаз?»

Ччвур тувхъа зенг йиврубдиз,
Ухъуз гафар апрубдиз.
Зенг йиврудар сагъ ишри!
Телизенгар бул ишри!

КЪЮЛ - ЛЮКЪ

Гъабхъну-гъабхъндар саб Къюл,
Айиб сагъ унтаъ къюб ул:
Вуйи дурар цIарудар;
КуркIси, цIийир ктирчрудар.

Бацарра вуй ккурудар,
Назук шибар алидар.
Музмузра кIуруш – ярхиб;
КъачI'ан жикъиб – арчул иб.

Къюлаз ккадай сар гъяспикк:
Хил ккутIубкъну чан хъаршликк,
Фикрар апIуйи диди,
Фу хъчIюбхюруш наънанди!

ЧIуруб шулинхъа ляхин,
Дяхнихъди абцIган аьхин?
Мукъ'ан утIубчвубди чIат
КIуру, фижна ктрубси зат:

– Йиприда шулуш ари,
КIарди, ччилу, шюхъяри,
Узу гиран ктапIнуш чпиз,
Дизигну паплиз, рижвниз?

Адарзуз сартIан душман,
ХъчIюбхюри шлур чан гъушвккан:
Узу, цIивцIив гъапIубси,
Алархърур аждагъаси.

Вуйир зурба чаландар;
Курччврур къючларстар рубар!
Чан хутларин аьхю баб,
КIуллан алдахънийш яраб!

Алишв'ин гъарзси алир!
ЦIапп апIру ул хъибтнайир!
Уз'анди вуйш жара Къюл,
Дишла гъудний къюбиб ул.

Кялхърира шулзук арбах:
«Мукъаъ имиди, иб цIах!».
«Къюлра» кIурдарзуз дугъу,
«Люкъ» гаф кIур, кайиб агъу.

«Къюл, убчIубси чан мукъаъ,
ГучI'вал абхъну ашра кIваъ,
УтIубччвур, дубхъну Люкъ!» –
КIурзуз. Узу: «Ушв уьлчIюбкъ!» –

КIурза дугъаз йиз кIваан,
Ккабхъдин тай шуз даккниган...
ЛЮКЪ вуйин узу, дархъиш,
КЪЮЛ, шулайиб дуланмиш?

РУГЪАЦ

Бицли унчлв'антина цлапру хулазди гъялакди абхъу майдин гвачлиндин ригъдин нур, Мил'яндин машнак кубснуну, дуркъаригъ гъяйи халачийин фуриин дийибгъу. Чаз ккуни Ругъацрин рижв кубкганси дубхъну, риш дишла нивкган уягъ гъахьи. Амма Ругъац хулаъ адайи. Ахсрар ккивубси, дадаин канчлихъан хъичлирхнайи бицлирси, хяназ гъягъюрайи Мильяндин дада Кагърабатдихъди думу члатинди утлубчвнийи. Саб-къюб дакъикъайиъ гату гъягътиъ айи хартугин гъаригъ жакъвари аплурайи мукъмарихъ хъпехъурайибси гъарин кланакк дубснийи. Хъасин, чкиди хяназ дажабгъну, хюндин хявариан рубзурайи никкдиз тамаша аплури, чан ярхи сумлариз бацра йивури, тлуннан багахъ дубсу. Шлиз аьгъя, дидиз фуну мукъмар къабулди вуйиш – гъаригъ гъяйи жакъварин даршсан хюндин абцлнайи хявраан «зирхъ-зургъ» аплури рукъан бедраин кланак кубкларайи никкдин? Дюзди клуруш, мукъмарихъ хъпехъурайин думу, даршсан хюрчаз ккилибгурайин, шлизкла аьгъдайи... Чан клулиъ айи ниятарикан анжагъ дидиз чазтлан мялум дайи. Гатдин клваъ учлвуз шулинхъа?

Вардиз чан юклев ачухъ апдаршра, юклев Ругъацриз а. Ккунду дидиз чаз мани марццакк йишв дибихънайи ужагъ. Ккунду Ругъацриз, чан хасиятнак кайи ужубра-харжибра къабул дапину, чаз темена апру, саки гъар йишван, дада нивклуз гъушубси, чав гъвалакк ккибтну дахъру Мильян.

Мектебдиз гъягъруган, Ругъацри думу тап мектебдин багахъ хъайи мистахънакъан рякъ'ин аплуйи. Мильян

мектебдиан гъюру вахтра аьгъяйи дидиз. Дугъаз ккилибгури Ругъац хуларин улихъ хъайи гурдахъ дубсуьи, хъа мягълайн кІулиъ айи Эспет эмейин хуларихъан Мильянди кІул хътІибгъубси, дугъан улихъна жабгъуйи.

Ужуб ву Ругъац, амма, гату вушра, дидик кайи саспи аьмлар суландарстар ву. Ари гатдин гъадму аьмлар Мильяндин дадайиз къабулди дайи.

Шураз чан юкъуб ликрин дустрани жинжалваларикан хабар адарди дайи. Мисалназ, хулаъ фужкІа адруган, фици думу тахчийигъ гъюбчІвну, чаз ицци-ужубдихъ либцури шулуш, дадайи хъаракк гъуржу лавшар гъяйи суфра фици бацлан гъапІнуш, хах айи чуккайиин али гъаб диди фици ипну гъюбгънуш... Варибдикан хабар айи Мильяндиз. Хъа хабар а кІури, дуст масу тувуз шулинхъа?

Ругъацри фила ва фициб чІуру ляхин апІруб аьгъяйиш, гъелбетда, Мильянди думу чІуру рякъхъан ва думу рякъюъ чан ккуни гатдиз ккилибгури хъуз мумкин вуи хатІабалайихъан ярхла апІуйи. Ваъ, фукъан багахъ дуст вушра, аьгъдайи дугъаз гатдин ниятарикан. Мильянди гатдиз аькъвларра тувдайи. Гъавриъ даршлу касдизра насигъятар туври шулдар аьхир. Ибаъ-кІулиъ тІапІуб аннамиш дарапІруган, гъамцира кІури аьдат ву: цалик хифар кахъ-кадахъ. Мидланра савайи, насигъятар тувуз Ругъац сарун набалугъ чирккв дайи, хъа хулаъ иццибсиб, ужубсиб наан аш аьгъю, мягълайн гатїирикан варитІан гъюрматлу, гатїирин уьмрин аьхю тажруба айи кавха гату вуи. Гъюрматра айи Ругъацриз, аьхю гъюрмат – Мильяндин ва мягълайн гатїирин. «Учу учу вуча» кІуру гатїирира Ругъацрин ихтияр дарди дидин сяргъятариин бацкъан дивдайи.

Дирбаш гату ву Ругъац. Фукъан ягъли гъаригъна гъюбчІвру, фукъан хатІалу ляхнихънара гъяра-

кат апІуру, фукъан зирек кюларра дисуру. Амма саб чІуру гъиллигъ ка дидик – чІуру ният кІваъ гъибисган, ихтиятвал гюзет апІдар. Швургъан, йигъ лисунган, пичран къарцінахъ дивнайи шурпа айи йигъгилан гъаб алдабгъуз чалишмиш гъабхъну Ругъац. Бацу гъаб тинси апІурими ди хулаъ Кагърабат учІвну. КубкІну ужуб бурзун тІул Ругъацрин йирфарик. Гъебгну Ругъац цІапІру хулан абцнайи унчІв'ансина гъяятдиз...

Улихънаси гъамциб ляхинра дубхъна. Гъуншдин гъяятдиан кюрдуз гъах апІуз кебхнайи йиккун ахю тики гъудубгну. Сад-къюд йигълан хулан мургул йивурайи Мильяндиз Ругъацри дипІну имбу тики чав дахърайи гараватдин кІанакк гъибихънийи. Амма саризра шуру мидкан гъапундайи. Ругъацра, саб тахсирра кадру акъюллу гатуси, «мур-р-р» апІури Мильяндин къяляхъди либцурайи. Агъя дидиз, дустру чав масу тутрувруб. Хъа накъ кІуруш... Накъ Ругъац, дада хюни лижягъ гъяпІуз душну имиди, хартутин гъарин къабуч кюлик кебхнайи никк айи бедрайиъ убчІвну... Саб гафниинди, ка Ругъацрик икІар, мугъаятвал ктар, хъа икІар – къадар адрукъан.

Ужудар гъиллигъарра Ругъацрик ктарди дайи. Мисалназ, мягълайиъ фукъан къуруш ашра, гатди чан бацкъан кабцідайи. Машар жикІуйи, чпин мягълайиан вуйи йирхъуд йисаъ айи КазибатдитІан марціди. Вари чан жан вуйибси мелз йивуйи диди, хъа мелз дурубкъру йишвар, бацук шурш ктабтури, дидихъди марцц апІуйи. Дамагъарра кайи Ругъацрик – икІарси, къадар адрукъан.

(Давам гъюру номериъ)

Тамаша
Гьялак

8

9

10

11

7

12

6

5

13

14

15

1

2

3

4

16

Эвел

17

19

18

30

22

21

20

19

30

23

29

24

25

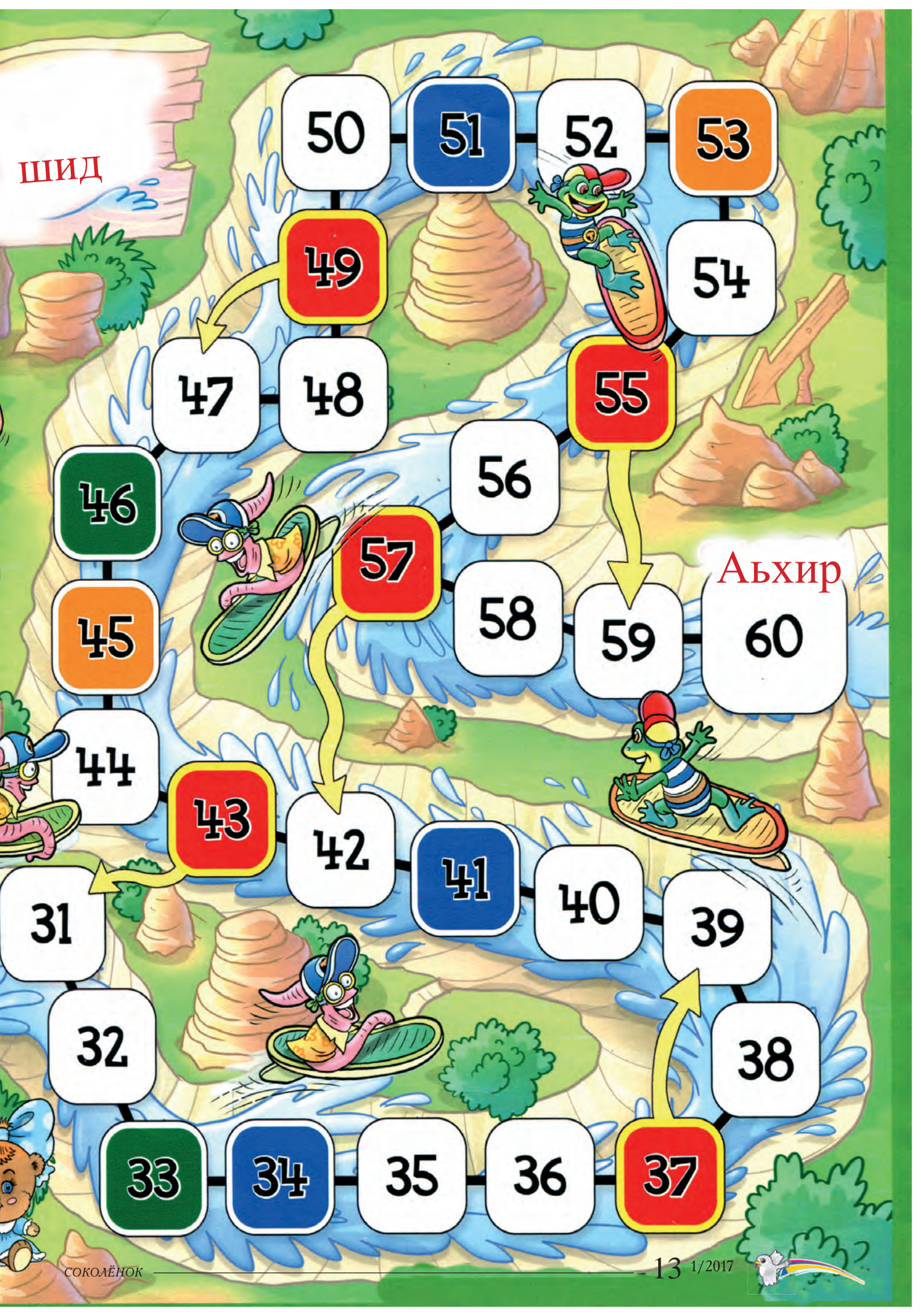
26

27

28

ШИД

Аьхир

Петър Ершов

ГЪУЗГЪУН-ДАЙЧА

Магъа ккебгъри ахъа махъв,
Махъвран дюзди гъаври ахъ.

Ягъал дагъларин къяляхъ,
Яркю гъюлерин къяляхъ,
Завун кІанакк саб гъулаъ
ГъахънийиштІан сар гъужа.
Шубур бай айи дугъаз:
Ахъюр – ахъкюл гъубкІу кас,
Къялану бай гъубкІур дай,
БицІунур – бегъем абдал.
Чвйири дяхин убзуйи,
Рузи шагъриз гъабхуйи,
Меркез шагъур, бахтнаан,
Зат ярхла дайи гъулхъан.
Гъамци, улубкъиган чвул,
Шагъриз гъабхури мягъсул,
Гъубшиган дяхин иша,
Шагъриз дапІну тамаша,
Пулихъди ацІну жибар,
Гъулаз хътакуйи дурар.
Ярхи-жикъи вахтналан
Къаза гъафи сад йигъан:
ХутІлиъ чІабкІуз хъюгъю чар,
ТІафли, диври чан ликар.
Мициб дердна хажалат
Чвйириз гъябкъюндайи зат,
Фикрикк ккахънийи вари:
«Фици дисуйкІан угъри?»
Ахъир гъабхъну гъамциб къаст,
Ккеуб, угъри хъайиз раст,
Йишвну, уьбхюри дяхин,
Дисуз думу кас хаин.

Магъа мучІу гъабхъи чІат,
Ахъю чвуччвун ву нубат.
Гъадабгъну къюрш, екІв хилиз,
Гъушу думу гъаравлиз.
Йишв мучІуб вуйи, амсиб,
ГучІ кабхъу балик гъациб,
ГъитІибкІу дугъу укІакк
Чан мяхъ кубчІвнайи жандак.
Бегъем хъибган акв йигъан,

КкудучІву думу укІккан.
Хъа, улубзну чаин шид,
Ракнар урчвуз диш гъаши:
«Хъиргай, даахнай малар,
Чикиди арцдай ракнар!
Зурба мархъликк ккахъунзу,
МичІли микІлагъ гъахъунзу.

Биціну чвйир гъудужвур,
Гъаравул хулаз гъахур,
Гъерхур дишлади дугъхъан,
Гъаравлиъ фу гъябкънуш сан...
Мурчваз апІури икрам,
Дугъу, гъапІнийи гъудган.
Даттари гъапІу уъйир...
ДапІну чан хъадру угъйир,
Гъапи: «Ахундарза зат
Гъагъиб гъабхъну йиз къисмат,
Чар кудубчІвнай ихъ хутІлиъ,
Йишв вуйи амсиб, мичІлиб,
Мархъли бегъем гъярхзу сан,
Лап кІул'ина ликрилан.
Амма гъюбхюнза ихъ чар –
Гъич сар угъри гъафундар».
Гъапи абайи: «Валлагъ,
Данилойиз маншаллагъ,
Йиз бай, уву яв буржи
Тамам гъапІунва ужи,
Фукъан гъабхънушра читин,
Гъюбхва баркаван дяхин».

Хъана мучІу гъабхъи чІат, –
Къяланурин ву нубат.
Гъадабгъну къюрш, екІв хилиз,
Гъушу думу гъаравлиз.
МичІлиди вуйи гъава –
Мяхъ кубчІвну а бейнава,
Силбари ккебгъна «дар-р-р, дар-р-р»,
Балхъан ктирсуз гъабхъундар.
Гъузу гъюлягъ, гучІури
Сарин унчІвикк лицури.
ГвачІнин, кархъубси ахсрар,
Урчвуз хъюгъю чпин ракнар:
«Гъаахуб чІяаън, баяр,
Ухди арцдайчва ракнар.

Ахъюди вуйи йишвну,
 Гъайсар гъапзу аязну!»
 Чвйир дишла гъялак шул,
 Хулаъ аур гъаравул
 Ва гъерхур дишла дугъхъан,
 Гъаравлиъ фу гъябкънуш сан.
 Бали, алдагъну къюб гам,
 Мурччвазди гъапзу икрам.
 Хъа гъидипу силбаргъян:
 «Зат гъаахундарза сан,
 Бахтсузвал'ан, гъякъ гъапиш,
 Гизаф ахъюб вуйи йишв,
 Аязнахъан уърхюри,
 Йишв гъапунза жаргъури,
 Алабхъунзуз аьзият,
 Амма ихъ чар ву фаркъат»
 Гъапи гагайи дугъаз:
 «Гаврило хуш ву йиз к'ваз».

Хъана мучу шула ч'ат,
 Биц'и чвуччвун ву нубат.
 Вижнакъан кадар дугъаз,
 Деъна, къял йивну пичраз.
 Ккебгъна мяъли: «Дун-дулай,
 Ду-ду-лай-лай, да-лай-лай!»
 Чвйири гуж гъапзу бализ,

Ут'урккури гъаравлиз,
 Гъап'инийи дугъаз ч'игъар,
 Гъядягъяйизкъан дихар –
 Ваня гъич ч'удраз ришвдар.
 Аьхир гъафнийи гага:
 «Ванюша, хъебехъ ага, –
 Гъапи дугъу. – Гъаравлиз
 Гъушиш, валлагъ, йиз бализ
 Туварза гъурхъу къут'ар,
 Уччву шиклар ва харар».
 Гъамци гъапиган, Иван
 Гъудужвнийи пичрахъан,
 Гъадабгъну саб уъл хилиз
 Диш гъахънийи гъаравлиз.

Йишв гъафи. Гъудубч'иву ваз.
 Хут'илиъ гъилицу Иван,
 Хъасин деу саб гъарикк,
 Вари уьбхюри уликк.
 Уьлиз йивури къац'ар,
 Гъисаб ап'ури хядар...
 Сабпну гъац'къялаъ йишван
 «Гъи-гъи!» Гъарабгу гъяйван...
 Дишла гъедергу Иван,
 Хут'илиз гъилигу хилккан –

Эрхну гъизилин кушар,
 Чардиъ йифсиб лизи хвар,
 Либцура – чар чІабкІура
 Гагъ, дийибгъну, ипІура:
 «Эгъе-гъей, угъри, яваш,
 Аьхир улупва яв маш...
 Аьлхъюри айна уч'ин?
 Элеарза яв къял'ин,» –
 КІури, гъюдучІву Иван
 Ихтиятди чардигъян
 Ва, рижв дибисну гъяйвнин,
 Улурсу дидин къял'ин,
 Деу, хилиъ бисну рижв;
 Къяляхъинди улихъишв.
 Йифси лизи гужли хвар,
 Хъюлу ацІнайиб улар,
 БитІруси гардан биржну,
 ЧІимирси гъубшу тІибхну,
 ИлтІибкІури хутІларлан,
 Дийибгъури яркварар'ин,
 Узди дубсери дерйир'ин,

Фу дапІнура, чан къяллан
 Илдитуз ккунди Иван.

Амма бай гъафил гъахъдар,
 Хваран рижв гъич деебтдар.
 Гъабхъиган бегъем гъаллаш,
 Хвару кІур: «Иван, яваш!
 Гъалиб гъахъунва уз'ин,
 Гъамус эйсивал апІин.
 Абг узуз саб сикин йишв,
 Душваъ йиз гъуллугънаъ йихъ.
 Амма гъар йигъан гъачІнин
 Сабпи лишнихъди ахсрин
 Деебт чюлизди аьхъ'ан,
 Фури алдапІну кІуллан.
 Хъа шубуд йигълан, Иван,
 Хидизавуз къюб гъяйван.
 Дицисдар гюрчег гъяйвнар
 Дюн'яйиин гъахъундар,
 Дайчара хурза увуз,
 Гъилигиган – мешребсуз:

Къюб гъузгъун алиб къял'ин,
Хъа ибар – са-саб аршин.
Гъяйвнар, ккундуш, тув масу,
Дайча мутуван уву
Арсран пулихъ я бачк'ихъ,
Фук'у мибисан дидихъ.
Дюн'яйиъ сар каскъан аш,
Гъадму шулвуз гъякъ юлдаш:
Мани ап'урвуз къюрдну,
Сирин абгурвуз хъадну,
Уъл абгурвуз, гаш гъабхъиш,
Шид абгурвуз, гъахаргиш.
Хъа йиз йишв шулу сарун
Чюллериъ сяргъят адру».

«Ибшри!» – к'ури, ихъ Иван,
Сикин дап'ну хвар жвуван
Йирси гъазмайиъ габнин,
Биркли илибкнуну ракин,
Ахсрин нур гъивган машназ, –
Диш гъахъи багъри гъулаз,
Рякъяриъ ипну гъарай:
«Дулай, ду-лай, да-лай-лай!»

(Давам гъюру номериъ)

Пермякьяма Александров

ХЯЛАР

Мягъмуд троллейбусдин останвайихъна хъуркьу. Душвахъ инсанарин зурба десте дийибгънайи. Гъеле кьурд улубкьну адаршра, инсанар, фуж палдумин, фуж плашдин хяв хяртӀяхъна дигизгну гъюнаригъ кӀул гъюбччвну, дийигънайи. Хиликк ккайи сумка жил'ин дивну, ккилигбан незет чавра гъис апӀури, Мягъмуд инсанарин арайиъ дийигъуру.

Магъа гъира тратурариин дийигънайи уршар, гъарай-хур'яд апӀури, чиб-чпикан кӀулар йивури дийигънайи. АбцӀнайи аьмгълин варкӀси, кулак саб геренди яваш гъабши.

Мягъмудди улихъ дийибгънайи сабнуб уршиз, яшназ илтӀибкӀнайи, амма гюрчег'вал дигиш дубхъну адру дишагълайизси, тамаша апӀуру. Дидин циркларин али гъар жюре ранган кӀажари урш, уьмрин чвлиъ, ашра, асантди дебккнайи. Гъар'ин али кӀажарин арайиъ саб кӀаж Мягъмуддин уларикк имбу кӀажарси дарди, яркьу ва дуркьунна хвани рангар гъидикьну, тӀубччвур ккабхъу. Ярхлаан лигуруриз думу гъамсяаьт ебгну убсурза, узуз гъи варитӀан лайикьлу йишв гъаккму, гъарин кӀанакк йишв ву, имбу йишв ваъ, кӀуриси гъугъубжвуйи. Думу хайлин гъутӀубччву. Амма чаз лайикьлу йишв диди ктабгънийи. Хлинцар гъатӀарццу ранган бицӀи

гъуши думу гъарин кІанакна убсу. Жилик кІаж кубкІайиз герентІан им-дайи. Бирдан хъиву кулки думу улихъ гъипну ярхлаз гъабхуру.

Гъавайиъ гъюбхнайи биширугди я ул тІапІуз, ясана нефес хътабгъуз гъибтрадайи. Гъава кифир апІубтІан савайи, деллу дубхънайи кулки аяз сабшвнуб ражари гъати апІурайи.

– Гизаф вахт вуйин троллейбус дяр-гъюри? – гъерху Мягъмуду багахъ дийигънайи дишагълийихъан.

– БарбатІ ибшривучв дарфиш. Саб сяаьт шулайиз дийигъну, амма ряб-къюрикъан адар, – жаваб тувру дугъу абссидиси.

– Му шагъриъ кулак алди хъувал-си, остановакйихъ йигъар гъаубра аб-датнан ляхин ву, – чав-чакна къайд апІуру Мягъмуду.

Командировкайиз дугънайи Мягъмуду, гъуллугънан ляхнар ккудуркІну, бицІидариз лазим вуйи къитІ-пІитІра гъадабгънайи... Дугъу жибарик кучуз хъюгъю. Хил удрубччвуб дурарик саб-къана гъубздар... Амма уч дубхънайиб миржиб манатна хъуцІур кепек вуйи.

Сяаьт шубуб дубхъну юкъубдиз дилибхнайи. Мягъмуд, фици апІуруш, мюгътал гъаши – гъулаз рякъюъ гъи учІвруш, даршиш закур.

– Сяаьт юкъубдин рейсназ узу ав-тостанцияйихъна хъуркъиш, рякъюъ убчІвру автобус саки къюб сяаьтна гъацІлантІан Дербентдиз хъубкъдар. Душв’антина хябяхъдин вахтна гъу-лаз узу фтигъди гъягъюру? Таксийик ктукъуз жвувак гъунар кимдар. Сарун чара адар, – гъапи дугъу чав чаз, – ахъли йишв Мягъячгъалайиъ адапІну ккунду.

Миржиб манатна хъуцІур кепкикан, заан кІулариян шубуб, манат гости-ницайин тувиш, шубуб манатра закур рякъюз, гъисабар гъахуру Мягъмуду, – гъубзу къюб манатна гъацІан ахъли ужин апІузна закур гвачІнинган ушв гъибтуз аьмал апІарза. Душвхъанти-на, гъуннари кІуруганси, «туву жву-ваз тувну».

Гъаму арайиъ Мягъмудан катІархъу уларикк шлин-вуш лап таниш дарк-бар, ярхла имиди ккархъру. Саб геренди уъркъю, яраб думу фуж вуйкІан кІури. Хайрат, магъа ччвур-къан кІваин шули адарзуз... Амма таниш кас бегъем багахъ духънайи. Мягъмуд сабпну дугъазра гъяркъю. Къюрид таниш ксар, шли-вуш амур дапІнайидарси, хабар хъайизра сар-сарин гъаншариз гъюрайи. Мягъмуду чав-чакна: «Халид, ав Халид ву,» – гъапи му касдин ччвур.

– Я бай, Мягъмуд! Уву наънан, мушварихъ йишвар наънан! – кІури, – Халидри Мягъмудахъна чан хил гъачІабккуру.

– Магъа, дустжви, саб биџи командировкайиз кџури гъафунза. Мектебдиан гъаунзу... Фици вува уву? Увухъ хъайидар?

Ярхла айи дагъ дифар улдучџвну ачухъ хъуз хъюбгъганси, дурариз чиб таниш гъахъи сабпи йигъ ва дидхъан тина имбу йигъар уларихъ ужуди дийигъуз хъюгъю. Халидри лайикълу касдихъанси Мягъмудухъан вари гъерху: хпир, биџидар, танишдар, гъул, жамяаџт. Му гъедрерхди гъузуз шлу дюшюш дайи. Чав кефер гъапџу гъяфтайин вари йигъар дугъан кџваин гъахънийи. Къюд йис улихъна думу – доцент – райондиз командировкайиз гъушнийи.

Июлин йигъ вуйи. Ляхнар ккудуркџу Халид райцентриџ айи паркдиз илтџикџуру. Гъи думу гъаз-вуш юргъун духънайирси вуйи. Чаз деуз ккуни паркдин скамейкайийин сарна-сарди жигъил кас газат урхури деънайи. Салам тувну, учвра дугъан багахъ деъру. Хъасин? Хъасин Халидри кџваин апџурайи аџжайибнан йигъар вари давам гъахънайи.

Чиб-чпихъди таниш хъпан къяляхъ, таниш'валин сабпи тясир кџваџ ими Мягъмуду Халидриз чахъна хялижв хъуб теклиф апџуру.

– Фици? Саб дупну? – кџуру Халидри.

– Саб дупну дарди, чџевер йирџбакан шлуб айинхъа? Ухъу сад йигъазна саб вазлиз таниш духънайин даршиш гъаргандиз?

Думу гъаци ву, Мягъмуд, вушра, ичв гостиницайиџ, йишвра дибисназа. Ухъу деуб-гъудужвуб апџуз ухъуз хъана вахтар, гагъар алахъуру.

– Уву гостиницайиџ гъитуз кџури, узу яв хил гъючџюбкънийин? Гостиниџир хялар хътру, чарасуз агъалйирин ужагъар ву. Аманчве сарун теклифар апџуз мигъитана... Вахт ву рякъюк ликар кивуз, гъамшварихъ ухъуз саб «аџраба» хъаш, лигуза...

Мягъмуд райцентриан дайи. Мушв'ан дугъан гъахи гъулаз саки ур-

губ-миржиб километр манзил айи.

Халидри сарун инкарвал апџдар. Таза хялижвувак дугъан бегъемди юкџв кабсру. Мягъмудаз учвра ижмиди къабул дубхънайивалиин шак шуладайи.

Белки дюз вуйкџан, кџваан-кџваз рякъ ади шулу, кџуру гафар. Даршиш таниш духъну сяаџткъан арайиан дубшну адру къюр жилижвуван швнуд йисари сатџиди уџл гъипџу дустаринси чиб-чпихъна вуйи хуш'вал наънан ву?

Къюрид паркдиан кючейиз удучџвру, магъа увуз кџуриси Мягъмудаз чан гъулан бай Идрисдин «Жигули» рябкъюру.

– Идрис! – чџигъ апџуру дугъу. – Яв «аџрабайиџ» учуз къюриз йишв бихъурин?

– Халавадан апџрияв, Мягъмуд. Увузна увухъ хъайидариз йишв апџуз шуладарш, му гъягърабажа йиз фтиз ву.

Йиџџуб дакъикъайиџ машиндин моторик кучуз хъюгъю.

Му вахт, милан ярхла дару гостини-

цайиз душну, расчет апІуз Халид-риз бес вуйи.

Гьятта хьуд йигъна гьацІан арайиъ Халидри Мягъмудан хулаъ хялижв'вал давам апІуру. Хялижв'валра хялижв'валвуйинхъа, сабтІан тмуну йигъ аьжайибнан... Мягъмудан хпирра хялижв бадали бай къурбан апІуз гьязур вуйи дишагъли вуйи. БицІидарра Халидриин бегъем бажид духънайи ва Халид халу кІури, дугъан хил де-ебтдайи.

Мягъмуд лапра башкъа кас вуйиб Халидриз дишлади аьгъю гъабхънийи.

Му йигъари Мягъмудан хпир дарапІу хураг гъубзундайи. Къюр жилижви сатІи гъашиган арайиз адабгъру «шидра» Мягъмуду гъар йигъан суфраийин диврайи.

– Фукъан баркаван мутму да-йинхъа му! – кІуру сад йигъан хялижв'вахъна улуркъуз дуф-найидарикан сари, чан рюмка за апІури ва дидиъ айи ичкийиз ли-гури.

– Шлиз баркаван ву, шлиз – агъу, – гъипру дугъаз гъаншариъ деъ-найи тмуну гъулажвуву.

Уъмриъ харж'вал хътру уж'вал арабиртІан алабхъури шулдар. Вушра дидик аьжайибнан ва гъавриъ ахъуз даршлу сар ка, – давам апІуру дугъу ва рюмка саб дупну кІул'ин апІуру.

Тостар хайлин гъапнийи думу йигъан. Амма Халидрин тост баш-къа тост вуйи.

– СатІиди гъипІу уъл кІваълан гъапІуб, думу ликрин кІанакк ккивбаз барабар ву... Гъачай гъи ухъу ихъ дустран хулаъ ипІурайи уъл юкІвариъ гъаргандиз гъубзри дупну, убхъурхъа, – гъапІнийи дугъу.

Троллейбусдин остановка-йихъ Халидриз думуган гъипІу уълра, гъапи гафарра

вари кІваин гъахънийи. Иллагъки Мягъмудан хпири гъапІу цІикбар... Дурар кІваин гъахъиган, Халидрин нагариккан гъамусера шид гъябгъюри шулу. Думу дакъикъйир гъархуз ккуншра гъархуз шлу дакъикъйир дайи.

– Мягъмуд, – кІуру Халидри – ахъли узухъ диргурва.

– Ваъ, Халид, узу жара терефназди кІакІ дибисназа.

– Фици жара терефназди?

Мягъмуду жаваб тувдар.

Халидри, дугъан хилккан хил ккадабгъну – Мягъмуд, деетдарзаву, – кІуру.

Гъаму арайиъ Мягъмудин ликар, чаз хабар хъайизра, Халидрихъди гъягъюз хъюгъру. Дурар рякъюн тмуну терефназди ктучІвуру.

– Къюб остановакйилян ихъ остановак ву. Гъач ликри гъягъюрхъа, – гъапи Халидри, – дицикъан ярхла дар. Ярхи йигъ ляхниъ деънайиган, юкІвра, беденра итІну шулу. Валлагъ, дуст кас, гъийин заманайиъ деубра агъу дубхъна...

Мягъмудан кІваъ жара хиял тІибкІурайи. – «Узу закур гъиринган ухди гъудужвну ккуни кас... Сабпи рейсназ чарасуз хъуркъну ккунду. Ахълира къанди дахъиш... Халидри, аьгъязуз, гъушубси убхърубра дивру... Му учвра ляхниъ инжик духънайир... Ваъ ахъли узу дугъахъ диргуб дюз гъюрадар».

– «Ленинград» гостиницайихъан фуну троллейбус гъябгъюру, Халид? – гьерхру дугъу.

– Къюбпиб. Я кас, яв гостиница фтиз вуяв? Уву ахъли йиз хялижв вува, – къатІи жаваб тувру Халидри.

– Закур узу автостанцияйихъна ухди душну ккунду. Валлагъи йиз къан шул, кІури, гучІуразуз... Лисхъан дарсназ хъуркъну ккунду. Гъач, жара вахтназ дипхъа...

– Шагъриъ уву дицикъан жвериди алахъру кас дарва, гъач узу кІуруб апІин. Швумал хъидарва...

Мягъмуд фу апІуруш, фу апІурдарш

мюгътал гъаши. Аьхирки, фициб шейтІни амур гъапІнуш, Мягъмуд Халидрин теклефназ рази шулу ва думу теклиф дюзиб вуйиб чав чаз субут апІуз хъюгъру.

«... Фици - вушра деуб - гъудужвуб гъапІу кас ву. Гъит узканра жара фикир дарапІри. Дугъу кІуруси, гъаз аьгъя жара вахтна узу фила Мягъячгъалайиз гъюруш. Гъафишра жвуву гъял дапІну ккуни варж месэла шулу. Гъит, уву кІурубси, ибшири. Ахъли увухъ гъузурза, Халид. Дюз вува. «Дуруц сарихъинди гъябгъюруш хул шулу, къюрихъинди гъябгъюруш – хутІил. Мурар аьгъдрури гъапи гафар дар», – чав чакна кІуру Мягъмуду.

Остановакйихъна рукъайиз рякъ цІибтІан имдайи. Гъаз-вуш, дидиз багахъ шули, Халидрин чІиви сюгъбатра буш хъуз хъюбгъю. Мягъмудан гатІархъу улариц дугъан маш рангар ккадатІну гъябкъю.

Му дюшош ярхи йигъди ляхниъ деъну бизар хъувалин натижаси гъисаб гъапІнийи дугъу.

Саб ара гъубшу я Халидри, я Мягъмуду чІалкъана даркІури.

Остановакйихъна хъуркъубси Халид уьркъю. Дугъахъди – Мягъмудра.

«Мягъмуду шубуб ражари инчи гъапІнийи... Узуз мичІал дубхънайиси ву, фикир апІуру дугъу чав-чакна ва дакъикъайин арайиъ мани йишвазна чайиз аьхю иштагъвал гъисе гъапІну.

Халидрин хуларихъна гъяйиз саб, кварталтІан имдайи. Амма Халид остановакйихъ рякълан улдугурси мюгъталди, Мягъмудан гъуландари кІуруганси, «гъидкъар тадагъу гъюрбаллу жвиси» дийигънайи.

Халидри остановакйихъ хъайидарихъан къюбпи троллейбус ухдитІан дуфнадарин, кІури, шубуб ражари гьерху.

Мягъмудаз шуббид ражарира му суал ебхъуру ва гъар ражари чан кІуллан баршвут гъивубси шулу. Амма машнаан думу дигиш хъуз гъуздар. Фагъум дюзди гъилибхънийи...

Остановакйихъна къюбпи троллейбус хъубкърайи.

– Узуз вахт ву сарун, – гъапи Мягъмуду.

– Ваъ, я бай... Дици дюз гъюрадар аьхир... Аманчве... – пуз хъюгъю Халидри.

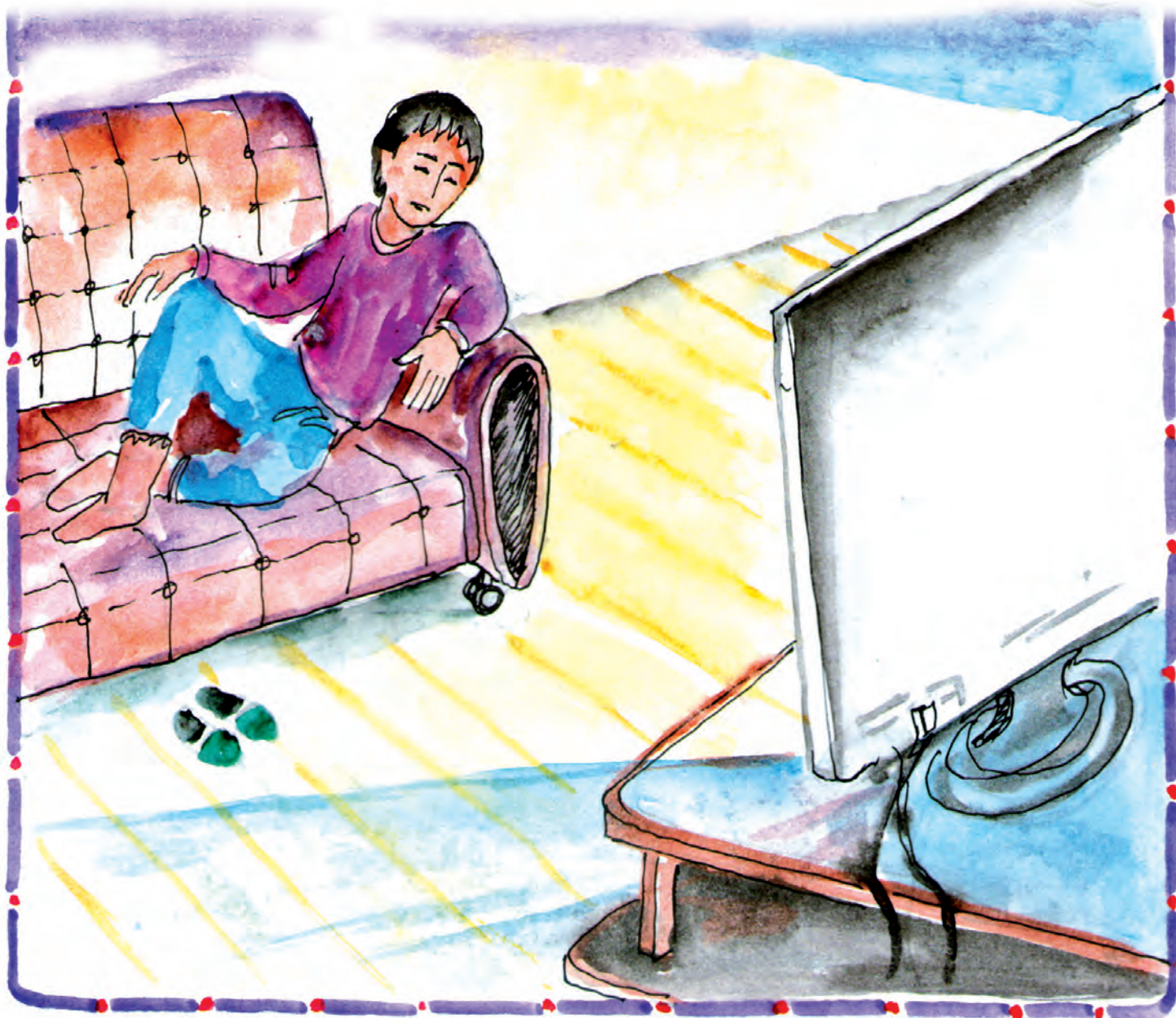
– Хил ча! – кѳури, Мягъмуду дугъахъна чан хил гъачѳабккуру. Халидри, чаз пуз ккуни гафра къатѳа дапѳну, Мягъмудан хилиъ, гагъ улихъ, гагъ къяляхъ апѳури, чан хил иву. Думу ижмиди дѳючѳюбкъну, Мягъмуд чан улихъ дийибгънайи троллейбусдиъ урсру.

Гостиницайиз дуфну, номериъ фаракъат духънайи Мягъмудан кѳулиъ саб фикир къулиси либхурайи. Дугъу чав чахъан гьерхрайи:

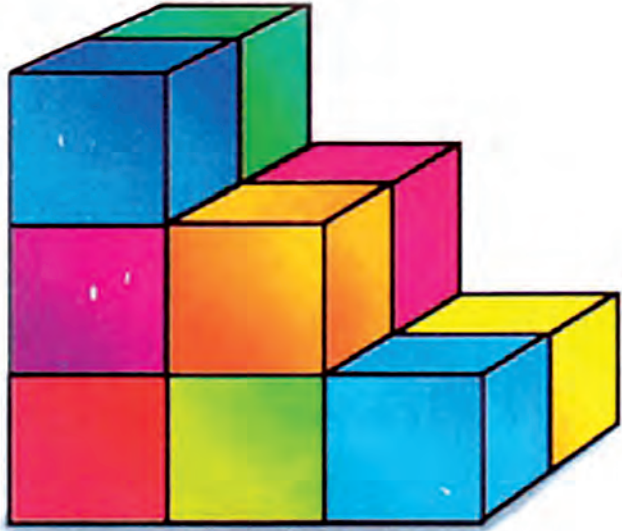
– «Яраб Халидри узуз сифте гъаб-

къю чан жумарт маш, чпин хуларихъна гъурукъган, гъаз дигиш гъапѳнийкѳан? Фици аьжайибди думу дийигънуш. Касди балин машнакк рангкъан ккимдайигъа... Белки, хулаъ хялижв'ваз улупуз хай даршлу дѳюшюш айкѳан? Белки, хпирихъди гъалмагъал дапѳнашул. Даршиш му хпирихъан ул хъайи жви вуш аьгъдар... Дици вуш, теклиф гъаз гъапѳнухъа? Дици вуш, му гъаци аьдат бадали дапѳнайи къушкъум теклиф ву сарун... Гъаз аьгъа. Инсандин кѳваъ учѳвну удучѳвуз шлу ляхин дар».

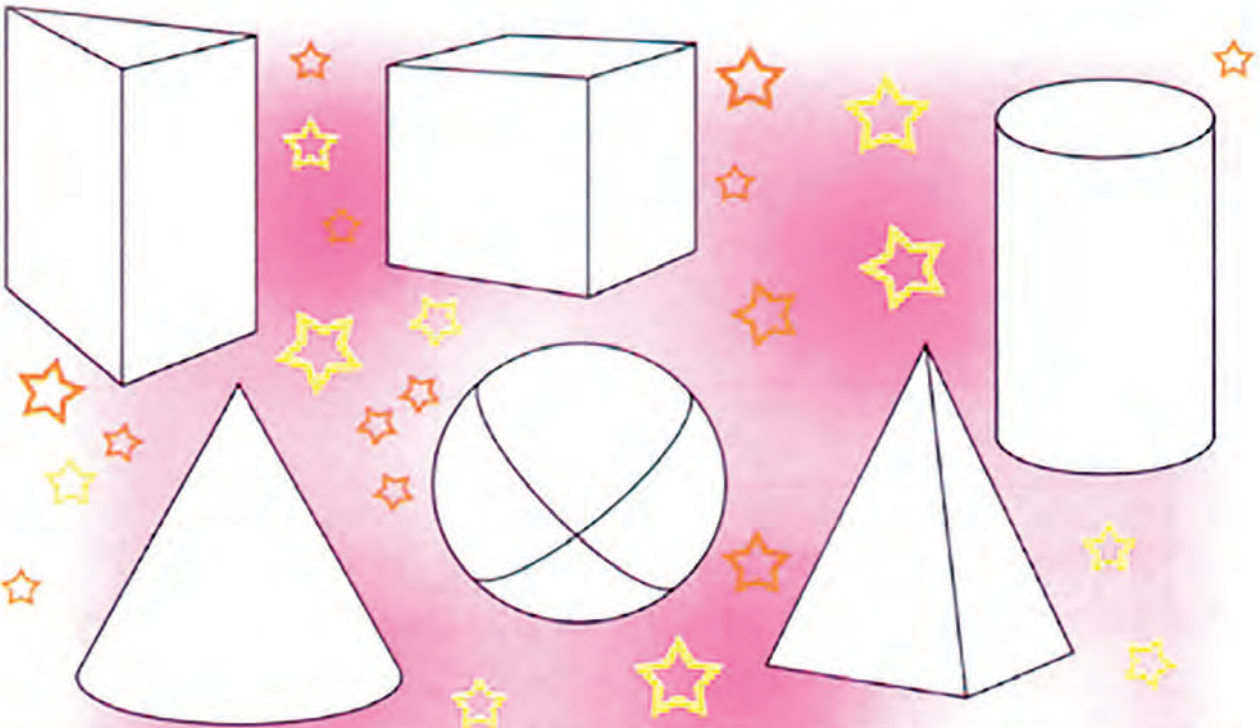
Закур ухди гъудужвну ккунду кѳури, Мягъмуду леэф гъюнариина гъизигу. Му йишван гостиницайиъ дугъу учв гъашихъантина варитѳан ширинивкѳа гъапнийи.

Шиклик кайи кІалиб дивуз швнуб кубик лазим шулу?

Шиклик кайи кІалбарра дурарин лишнар саб рангниинди ак.

«ГЪЯЛАК ШИД»

Тамаша уйнамиш апІбан къайда

Гъи ухъу, абзиз бици дустар, гъюбрахъдира мялхъвихъди гъялак шид айи нир'ин люткейиъди сирнав апІуз гъитурхъа. Му тамаша кьюр вая кьюртІан артухъ бицидарихъан уйнамиш апІуз шулу.

Тамаша уйнамиш апІбан бадали цифрйир кайи кубик ва гъарсар бицириз чан фишка лазим ву.

Фишкйир эвелиин дивну, тамаша ккебгъурхъа. Хъасин, гъарсари нубатнахъди кубик гатІабхъури ва адабхъу числойин рьякъ ккадапІури, тамаша апІуб давам апІурхъа.

Сарпирди абхирихъна гъафир гъалиб шулу.

- – стрелкайи улупнайи терефназди гъарах;
- – сабансан кубик гатІабхъ ва гъаншар терефназди гъарах;
- – саб ражари гъягъюб гъидип;
- – сабан ражари гъарах.

Соколёнок Ілази

1/2017

январь - февраль

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель :
Министерство печати и информации РД.

Регистрационный номер
ПИ №ТУ05-00348 от 01.12.2016г. выданный управлением Роскомнадзора по Республике Дагестан.

Издается с января 1990 г.

Главный редактор
Мурад Ахмедов

Редколлегия:
А.Исмаилов (зам. гл.редактора)
Т.Зургалова (ответ. секретарь)
Ф.Султанова (редактор выпуска)
П.Асланов
Г.Омарова
Ш.Шахмарданов
С.Кюребегова
А.Абдурахманов
Э.Ашурбекова

Худ. редактор З. Даганов
Тех.редактор Т. Лузина
Художник номера М. Муталибов
Оформление обложки М. Ахмедов

Выход в свет 10.03.2017 г.
Тираж 412 экз.
Заказ № 28

Типография: ООО «Издательство «Феникс пресс».
Адрес типографии: 367018, РД г. Махачкала, ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель: Государственное бюджетное учреждение Республики Дагестан «Редакция республиканских литературных журналов «Соколёнок» и «Литературный Дагестан».

Адрес редакции и издателя: 367000, РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, д.55.

Табасаранский язык.
Индекс: на год - 31170,
на полугодие - 78433.

Цена свободная.